

ՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ Հասարակ 36

ԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԻՆՉՊԵՍ
ԿԸ ՅԱՌԱՋԱՆԱՅ

ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՏԱՆԻՆԲ
ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ
ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ...

087.1
Ե - 76

20 JUL 2010

087.1

Ե-76

ՏԱՄԱՆԵՐՈՐԴ ՔԱՅԼ

ՄԱՄԼՈՅ ՏԱԿ Է

ՊԱՏԱՆԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

Դ. ՇԱՐՔ — Հասցեներ 37-48

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԱԻԱՆԴԱՎԷՊԵՐ

Հին եգիպտոսի բնակիչները

Հին եգիպտացիներու հաւատալիքները

Սկիզբն Սեղծագործութեան

Հանդերձեալ կեանքն ըստ հին եգիպտացոյց

Պատմութիւն ԲԱՅԻ ԵՆ ԻՍԻՍԻ

” ԻՍԻՍԻ ԵՆ ՈՋԻՊԻՍԻ

Եգիպտոսի հին վեհապետները

Բուրգերը

Սփինքսի առեղծուածք

Եւ ուրիշ տարբեր եգիպտական պատմութեան

ԲԱԺ-ԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ ԳԻՄԵԼ

ՏՊԱՐԱՆ «ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ»

25 Շահա Թեվ Նիք, Գա' Իրե

1007
3177

ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՏԱՆԻՆՔ

ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ...

ԵՐԲ ՊԻՏԻ ՏԱՆԻՆՔ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ...

Երբ, հազիւ 90 տարիներ առաջ,
Միացեալ Նահանգներու ծերակուտական
Քոլոմբին առջեւ առաջարկ բերուեցաւ
կառավարական ծախքով հեռագրական
հաղորդակցութեան գիծ մը հաստատել
Ուաշինկթընի և Պալթիմորի միջեւ,
փորձելու համար Մորսի հնարած հե-
ռագրական նոր մեքենան, գտնուեցան
ծերակուտականներ, որոնք խորհելով
թէ միայն Աստուծոյ վայել էր մի և

նոյն ատեն մէկէ աւելի տեղեր ներկայ
գտնուիլ, չուզեցին որ կառավարութիւ-
նը այնքան խիզախ քայլ մ'առնէ,
Ուրիշներ սատանայական բան մը կը
տեսնէին հեռագրին մէջ, սակայն և այն-
պէս երկար վիճաբանութիւններէ ետք,
վերջապէս որոշուեցաւ փորձել զայն:

Այնքան անակնկալ էր այս զիտը
որ ոչ ոք կ'ակնկալէր որ շատ չանցած
այնքան մեծ յաջողութիւն պիտի գտնէ
հեռագրութիւնը: Ոչ ոք կրցաւ գու-
շակել թէ հեռագրին Ամերիկայի մէջ
գործածութեան դրուելէն 15 տարիներ
ետք կարելի պիտի ըլլար ընդծովեայ
գծերով Անգլիոյ և Միացեալ Նահան-
գաց մէջ հեռագրական հաղորդակցու-
թիւն հաստատել, 35 տարիներ չանցած
նոյնպէս հեռագրական գծերով հեռուէն
բերանասցի հաղորդակցիլ իրարու հետ
և կամ 80 տարիներ չանցած անթերով
խօսակցիլ:

Մարդուն յառաջգիմութեան զա-
նազան փուլերը ներկայացնող մեր պատ-

մուածքներու այս շարքը կարելի չէր
աւելի փառաւոր վերջարանով մը փա-
կել, քան տալով հետեւեալ պատմու-
թիւնները, որոնք կը ցուցնեն թէ ի՞նչ-
պէս վերջին հարիւրամեակի ընթացքին
մարդ կրցաւ այնքան մեծ զիտերով
հաղորդակցութեան հրաշալի միջոցներ
ստեղծել և այսպէս հեռաւորութեան
դժուարութիւններուն ալ յաղթել այն
աստիճան որ երկրի բոլոր ազգերը կա-
րենան միեւնոյն ատեն ամէն տեղ իմա-
նալ զիրենք հետաքրքրող լուրերը:

ԱՌԱՋԻՆ 1837 Յուլիս 25ին էր
ՀԵՌԱԳՐԱԿԱՆ երբ Անգլիոյ մէջ աշ-
ՄԵՔԵՆԱՆ խարհիս առաջին հե-
ռագրական մեքենան
որպէս յաջող և գործնական գիտ մը
հրապարակ իջաւ: Հնարիչն էր Լոնտոն,
Քինկզ Գոլէճի բնագիտութեան դասա-
խօս Չարլըս Հուիթսոն: Հուիթսոն

որպէս երաժշտական գործիքներ պատ-
րաստող արհեստաւոր մը գործի սկսած
էր. բայց շատ չանցած օրուան գիտա-
կան նորութիւններով այնքան հետա-
քրքրուեցաւ, և ինքնօգնութեամբ այն-
քան զարգացաւ, որ իր արժանիքները
Անգլիոյ Արքայական Գիտական Կաճա-
ռին կողմէ գնահատուելով, Քինկզ Գո-
լէճի բնագիտութեան դասախօս անուան-
ուեցաւ:

Իրմէ առաջ, 18րդ դարուն վեր-
ջերը, Մօրիսըն անուն Սկովտացի բժիշկ
մը, և յետոյ Ռօնալտզ մականունան-
եան Լոնտոնցի մը ելեկտրականութեամբ
հաղորդակցելու կարելիութեան մասին
գրած էին:

Հուիթստոն զիտէր այս ամէնը,
բայց հեռագրական մեքենային մասին
իւր առաջին գործնական թեւադրութիւ-
նը ստացաւ Մատրասի բանակին մէջ
ծառայող Անգլիացի սպայէ մը, Ուիլքըմ
Փօթըրկիլ Քուք անուն:

1836ին Քուք արձակուրդով Ան-

լիա եկած պահուն, ճամբու վրայ այ-
ցելեց Հայտէլպէրկի մեծ համալսա-
րանը, ուր հանդիպեցաւ փոքրիկ գոր-
ծիքի մը, գոր ելեկտրականութեան վը-
րայ դասախօսութեանց պահուն կը գոր-
ծածէին ցուցնելու համար թէ ինչպէս
ելեկտրականութիւնը անմիջապէս կը
մագնիսացնէ երկաթի կտորները: Քուք
սկսաւ խորհիլ թէ ի՞նչու արագ մը ե-
լեկտրական հոսանք տալով և հո-
սանքը կասեցնելով կարելի չըլլայ մագ-
նիսացող երկաթը որպէս հաղորդա-
գրութեանց գործիք գործածել:

Անգլիա հասնելուն, օրուան ամէնէն
հմուտ բնագէտներէն մին փնտռեց ա-
նոր գաղափարը առնելու համար: Այս-
պէս Հուիթստոն և Քուք խորհրդակցա-
բար պատրաստեցին առաջին ելեկտրա-
կան ազդարար զանգակները, որոնցյա-
ջորդեց հեռագրական առաջին մեքե-
նան:

Այսպէս՝ ԾՏ տարիներ առաջ՝ օրուան
մեծ զիտնականներու և հնարիչներու

ներկայութեան, կատարուեցաւ հեռագրին առաջին փորձը, որ կատարեալ յաջողութեամբ բանեւումով ամէնուն գնահատութեան արժանացաւ:

Նոյն պահուն Ամերիկայի մէջ, Հուլիստոնէն բողովին անկախ, տեղի ունեցաւ արդի հեռագրական դրութեան հնարումը: Հնարիչն էր Սամուէլ Մորս անուն երիտասարդ մը:

Աղքատիկ ծնողաց զաւակ էր Մորս: Գծագրելու մեծ կարողութեամբ մը օժտուած, կրցեր էր իր դպրոցական ծախքերը նկարչութեամբ հոգալով բաւական լաւ կրթութիւն մը ստանալ:

Դպրոցը աւարտելուն երկար ատեն դժագրութեամբ պարապած և հուսկ յետոյ իր արուեստը կատարելագործելու համար Անգլիա այցելած էր: Անգլիոյ մէջ մեծ յաջողութիւններ գտնելէ ետք որպէս լաւ արուեստագէտ գնահատուած և Ամերիկա վերադարձած էր: Ամերիկայի մէջ այն ատեն դժուար էր գծագրութեամբ ապրուստ մ'ապահովելու:

տի ուշադրութիւնը ուրիշ տեղեր դարձնելով սկսաւ աւելի գործնական միջոցներ փնտռել իր ապրուստը շահելու համար:

1—2 տարիներ վերջ, 1829ին, Մորս նորէն Եւրոպա մեկնացաւ, աւելի մեծ վարպետներու մօտ կատարելագործելու համար իր արուեստը որպէս նշկարիչ:

Երեք տարիներ ետք, Ամերիկա վերադառնալու ատեն նաու վրայ կը հանդիպի Պոսթընէն Տօքթ. Ճէքսընի, որ նշանաւոր Թրանսպի գիտնականի մը: Ամերիկի փայլուն փորձերը տեսած էր, և Ամերիկա կը տանէր ելեկտրամագնիս մը, զոր նաւուն մէջ գտնուողներուն ցուցադրեց:

Մորս դպրոցական օրերուն ելեկտրականութեան մասին կարդացած լ'լսով մեծապէս հետաքրքրուեցաւ այս մեքենայով, և երբ իմացաւ թէ ելեկտրամագնիսի գործածութեամբ ելեկտրական հոսանք մը կրնար անհաւատալի արտ-

գութեամբ ճամբորդել մետաղեայ թե-
լերու վրայ, իսկոյն բացազանչեց « Ու-
րեմն ինչո՞ւ կարելի չըլլայ ելեկտրակա-
նութեամբ լուրեր հաղորդել հեռակայ
վայրերուն »:

Շատ աւելի դիւրին է զաղափար
մը յղանալ քան գործնական բոլոր դժ-
ուարութեանց յաղթելով ի զլուխ հանել
առաջադրեալ ծրագիրը:

Մորս այդ վայկեանէն սկսեալ
քաշուեցաւ իր խցիկը և ամբողջ ժամա-
նակը յատկացուց իր մեքենային մասին
խորհելու և անոր մասերուն մանրամասն
ծրագիրներ պատրաստելու: Ելեկտրա-
կան հաղորդագրութեան մէջ գործած-
ուելիք այբուբենական նշանները գտած
և դասաւորուած էր արդէն երբ ցամաք
հասան:

Ու սկսաւ անվերջ փորձերու շարք
մը, որոնք աւելի քան երեք տարիներ
տեւելէ վերջ յանգեցան բաւական
յաջող, գործնական արդիւնքի մը:

Մորս տակաւին չէր գոհացած ձեռք

բերուած արդիւնքով, և զիշեր ցերեկ
ամէն կարգի զրկանքներ, նոյն իսկ եր-
բեմն անօթութիւն յանձն առած կ'աշ-
խատէր կատարելագործել իր գիւտը:

Այդ նեղ օրերուն Մորս բախտն
ունեցաւ ծանօթանալու Ալֆրէտ Վէյլ
անուն հարուստ երիտասարդի մը որ հե-
տաքրքրուելով հեռագրական նորագիւտ
այս մեքենայով իր հօր երկաթէ գոր-
ծարանին մէջ ամէն դիւրութիւն ընծա-
յից անոր:

Նոյն տարին Անգլիոյ մէջ Հուիթս-
տոնի և Քուքի հեռագրական փորձերը
սկսած էին ամէնուն ուշադրութիւնը
գրաւել: Հետաքրքրուած էր նաեւ Ա-
մերիկեան կառավարութիւնը, իմացուեր
էր թէ կարգ մը մարդիկ Ամերիկայի մէջ
ալ Հուիթստոնի և Քուքի նման հեռա-
գրական փորձեր կ'ընէին, ուստի կա-
ռավարութիւնը շրջաբերականով մը
խնդրեց որ անհատական աշխատանոց-
ներու մէջ կատարուող փորձերու մասին
տեղեկագիրներ զրկուին իրեն:

Մորս առիթէն օգտուելով իր մեքենային մանրամասն մէկ նկարադրականը ղրկեց զանձային նախարարութեան:

Մինչ այդ իր ընկերոջ հայրը, ընտիրֆըն Վէյլ սկսած էր տարակուսիլ իր տղուն և Մորսի փորձերուն յաջող ելքի մը յանգելուն և զոչալ իր տրամադրած դրամին և շնորհած ըրկութեանց համար: Ամիս մը երկու հազիւ անցեր էին երբ օր մը աշխատաւորներէն մին ներկայանալով իրեն խնդրեց որ հաճի Ալֆրէտի աշխատանոցը այցելել:

Աշխատանոցի դրան առջեւ կը ըսպասէր իր որդին, վառվռուն երիտասարդ մը, որ ուրախութենէն ցատքելով յառաջացաւ, մօտեցաւ իր հօր, ինքզինքը մոռցած ղրկեց համբուրեց անոր երեսները, և աղաչեց որ լուր մը, պատգամ մը տայ իրենց պատրաստած և իրարմէ մի քանի մղոն հեռու տեղեր զետեղուած մեքենաներու միջեւ հաղորդադրուելու համար:

Ծեր դատաւորը նստաւ և գրեց, «Ով որ զիտէ աշխատիլ և սպասել երբեք չի կորսնցներ»:

Վէյլ փոխանցեց տրուած պատգամը, Վայրկեան մը և ահա թելին միւս ծայրէն, Մորս հաղորդագրեց լուրին հասած ըլլալը, և ճամբայ ելլելով բերաւ տրուած հաղորդագրութեան պատճէնը:

Փորձը կատարելապէս յաջողած, հեռագրական մեքենան հնարուած էր:

Վեց տարիներ ետք, ահագին զժուարութիւններով, հազիւ կարելի եղաւ երեսփոխանական ժողովի մէջ Տքուէի առաւելութեամբ որոշում մը կայացնել կառավարութեան ծախքով 40 մղոն երկարութեամբ գիծ մը հաստատելու փորձի համար:

Խնդիրը յղուեցաւ ծերակուտական ժողովին, որուն վաւերացումը կ'ուշանար: Վերջապէս բոլորովին յուսահատած, իր բոլոր ունեցած դրամը ըսպառած, Մորս կը պատրաստուէր իր բնակավայրը վերադառնալ երբ անա-

կընկալօրէն՝ բարեկամներէն մենաշնորհ-
ներու ճնօրէնին, Պ. Էլսուըրթի դու-
տըրը Աննիյէն իմացաւ ծերակուտա-
կաններու հաւանութեան և Ուաշինկ-
թըն՝ Պալթիմոր գծին հաստատման վե-
րաբերեալ հրամանագրին նախագահին
կողմէ ստորագրուած ըլլալու մասին:

«Երբ այդ հեռագրական զիծը
բացուի առաջին անգամ քեզմէ լուր
մը պիտի հաղորդէ ան» բացադանչեց
Մորս:

Ու այսպէս, հաւատարիմ իր խոստ-
ման, 1844 Մայիս 24ին, երբ բոլոր
աշխատանքը լրացած և առաջին հե-
ռագրական զիծը պատրաստ էր հան-
դիսաւորապէս բացուելու, Ուաշինկթընը
քաղաքապետարանի սրահներէն մէկուն
մէջ, Մորս հանդիսութեամբ ընդունեց
Օր. Էլսուըրթի ձեռքէն զրութիւն մը:

— «Գործն է այս Ամենակալին» —

հեռագրեց զայն Պալթիմոր, ուր առա-
ջին այս պաշտօնական հաղորդագրու-

թիւնը Վէյլի կողմէ ստացուելով վերա-
տին Ուաշինկթըն փոխանցուեցաւ,
զրեթէ միաժամանակ պաշտօնապէս
յայտարարելով Ամերիկայի մէջ առա-
ջին հեռագրական գծին բացումը:

Այդ թուականէն հազիւ 14 տա-
րիներ անցած էին երբ բոլոր քաղաքա-
կիրթ երկիրները հեռագրական թելե-
րու ցանցով մը պատուած, և ամէն
կողմ ամէն դասակարգի մարդիկ սկսած
էին օգտուիլ այս մեծ գիւտէն:

Ու ահա տարիներ շարունակ ահագին
դժուարութիւններով յառաջ տարուած
գոժ Ինն ալ ի գլուխ հանուելով, Ան-
գլիոյ և Ամերիկայի մէջ հեռագրական
հաղորդակցութիւն հաստատուեցաւ, չը-
նորհիւ ընդծովեայ հսկայ հեռագրա-
կան պարաններու, որոնց շինութիւնն ու
Ատլանտեանի մէկ եզերքէն միւսը հա-
րիւրաւոր ու երբեմն հազարաւոր ոտք խոր

ծովու մէջ գետեղուիլը մարդուն հան-
ճարին մեծագոյն ստեղծագործութիւն-
ներէն մին կրնայ նկատուիլ:

1866ին ձեռնարկուեցաւ ուրիշ և
աւելի մեծ հաղորդագրութեան գիծ մը
հաստատել դէպի Արեւելեան երկիրներ:
Ու այսօր, հեռագրական գծերու ընդ-
ծովեայ այս թեւերը երկրին բոլոր մա-
սերուն միջեւ անմիջական հաղորդակ-
ցութիւն ստեղծելով եղան քաղաքա-
կրթութեամբ մարդուն կեանքի պայմանները
դիւրացնող ամէնէն մեծ սատարներէն
մին:

* *

«Եթէ կարելի է ինձ խուլ համ-
րերուն խօսիլ սորվեցնել, կարելի է
նաեւ երկաթն ալ խօսիլ տալ» ըսաւ
օր մը Աղեքսանդր Կրահամ Պէլ ու ծը-
նաւ հեռախօսը:

Պէլ Ամերիկայի Պոսթըն քաղաքին
մէջ դպրոց մ'ունէր, ուր հետեւելով իր

հօր մէկ գիւտին, ի ծնէ խուլ համ-
րերուն խօսիլ կը սորվեցնէր:

Հայրը նշանաւոր Սկովտացի մըն
էր, և սորվեցուցած էր իրեն թէ ի՛նչ
պէս կարելի էր, ի ծնէ խուլերուն խօսիլ
սորվեցնել պարզապէս մարդոց խօսելու
ատեն բերանի, շրթունքներու, կոկորդի
և լեզուին ըրած շարժումները օրինակել
տալով անոնց:

Հօրմէն ուսած բոլոր այս բաները
այնքան հետաքրքրած էին փոքրիկն Ու-
ղեքսանդրը, որ 14 տարեկան հասակին
օգտուելով ձայնի արտադրութեան ե-
ղանակին մասին իր հօրմէն սորված
բաներէն, պզտիկ խաղալիք մը շինեց,
այնպէս մը կազմուած որ սեղմուելուն
մամա՛ կը պոռար:

Հօրը մահէն յետոյ Պէլին ի բնէ
խուլ համրերու համար բացած դպրոցը
այնքան յաջող և շահաւէտ հաստատու-
թիւն մ'եղաւ, որ մարդ կը զարմնայ
թէ ի՛նչու իր դործը ձգելով Անգ-
լիա ճամբորդեց, ելեկտրանութեան

1007
3117

մասին ուսումնասիրութիւններ ընելու:

Անգլիոյ մէջ Պէլ ծանօթացաւ Ջորջ Հուիթստոնի հետ, որուն հնարած հեռագրական գործիքը մեծապէս հետաքրքրեց Վինք:

Անգամ մը, Գերմանիոյ մէջ տեսաւ փոքրիկ ելեկտրական գործիք մը ուր ելեկտրականութեամբ մագնիսացուած մետաղ երկժանի մը, առանց ուռէ բանի զարնուելու թեթեւ ձայն մը կուտար:

Հեռագրական մեքենան ու այս վերջին նորութիւնը տեսնելով, Պէլ սկսաւ խորհիլ թէ ինչու կերպով մը կարելի չըլլայ փոխանակ կէտ գծերով լուրեր հաղորդելու, ձայնական հաղորդակցութեան միջոց մը ստեղծել, եւ կամ կերպով մը ելեկտրականութեամբ երգեհոնի մը նուագուիլը շատ հեռուները լսել տալ:

Պէլ Լուրդա մի քանի տարիներ անցընելէ ետք, գրամական նեղութեան պատճառով տիպուած Պատթըն վերադարձաւ, ու նորէն սկսաւ իր հին գոր-

ծին: Շուտով հին աշակերտները ժողովուեցան: Շատ մը նոր աշակերտներ ալ ունեցաւ Ամերիկայի տարբեր քաղաքներէն: Բայց հակառակ որ ամբողջօրը զինք զբաղցնելու բաւարար ե խիստ շահաւետ գործ մ'ունէր, երբեք չկրցաւ մետաղին երգել տալու իր յղացումը մտքէն հանել:

Վերջապէս յաջողեցաւ իր աշակերտներէն երկուքին ծնողքը հետաքրքրել իր գաղտնիարով, ու ասոնց օժանդակութեան վրտահելով, դպրոցը դոցեց իր ամբողջ ժամանակը յատկացընելու համար հնչուն հեռագրի մը պատրաստութեան:

Անցան երկար տարիներ, որոնց ընթացքին Պէլ անընդհատ կ'աշխատէր իրականացնել իր փափաքը, առանց երբեք յուսահատելու ամէն օր հանդիպած զանազան դժուարութիւններէն:

Անգամ մը Ուաթսըն անունով օգնական մ'ունեցաւ: Ելեկտրական նորութեանց հետեւող երիտասարդ ու-

նանող մըն էր Ուսթմըն, և իր բոլոր պարագոյ ժամերը կը յատկացնէր անոր օգնելու: Որպէս աշխատանոց կը գործածէին երկու սենեակներ, մեծ շէնքը մը գետնայարկին և ձեղնայարկին վրայ: Ելեկտրական թել մը կար հաստատուած այս երկու սենեակներու միջեւ: Փորձերը կը կատարուէին այս թելին վրայ: Հաղարաւոր փորձեր եղած և ամէնն ալ ձախողած էին երբ 1876 Մարտ 10ին նոր կազմուած մի քանի գործիքներու պատահական մէկ համադրութեամբ կարելի եղաւ ձեղնատան ելեկտրական սարքուածքին վրայ ձայն արտադրել: Պէշ անմիջապէս վար վազելով հարցոց թէ ի՞նչ էր իր ըրած վերջին փորձը, պատուիրեց որ մեքենաներուն չդպի, որպէսզի կարելի ըլլայ այդ ձայնը արտադրող ուժը գտնել:

Այս վերջին պատահարին պատճառները ուսումնասիրելու համար քառասուն շաբաթներ աշխատեցաւ ան:

Արդիւնքը եղաւ հնարումը առաջին հեռախօսին:

Հեռախօսը հնարուած էր, բայց ոչ ոք կը հետաքրքրուէր այս նոր գիւտով: Եւ զուցէ որպէս գիտական պարզ խաղալիք մը աննշմար մոռցուէր, եթէ պարագաներու երջանիկ զուգադիպութեամբ մը հանրութեան ուշադրութիւնը չգրաւէր ան:

Այդ տարին, Սեբրիկայի անկախութեան 100րդ տարեդարձին առիթով, Յիւստէլֆիայի մէջ կազմակերպուած էր հարիւրամեայ մեծ ցուցահանդէս: Պէշի բարեկամներէն պր. Հըրպըրտ կարողացաւ ցուցահանդէսի շրջափակին աննշան մէկ անկիւնը, սանդուխի մը ներքեւ փոքրիկ սեղան մը վարձել հեռախօսը ցուցադրելու համար: Հրաշալի մեքենան վեց շաբաթներ մնաց հոն, առանց ոեւէ մէկուն մասնաւոր ուշադրութիւնը գրաւելու: Վերջապէս օր մը իրիկուան մօտ ցուցադրուած առարկա-

ները քննող յանձնախումբին անդամները մօտեցան հոն ուր 40 օրէ ի վեր Պէլ կ'սպասէր իր հեռախօսը ցուցադրելու։ Ժամը երեկոյեան եօթն էր։ Ամէնն ալ յոգնած, անհամբերութեամբ տաղաւարէ տաղաւար կը շրջէին, առանց ուշադրութիւն ընծայելու հոն գտնուող առարկաներուն։

Խումբը մօտեցաւ Պէլի սեղանին։ Անդամներէն մին վերցուց հեռախօսին ընդունարանը, նայեցաւ, և նոյն իսկ առանց իր տկանջին տանելու ետ սեղանին վրայ ձգեց զայն։ Խումբը ետ դարձաւ։ Հեռախօսը մոռայութեան դատապարտուած էր, պարզ յիշատակութեան մի'իսկ պիտի չարժանանար եթէ անակնկալ մը ամէն ինչ վերի վայր չըջնէր։

Այդ պահուն ատկից կ'անցնէր Պրազիլիոյ վեհապետը, Դոմ Պետրօ, որ թագուհին և իր հետեւորդները ձգելով արագ քայլերով մօտեցաւ Պէլին, և սիրալիւր բարեւեց զայն։ Տարիներ

առաջ, Պոսթընի մէջ Պէլի համբերութեամբը այցելած, անոր գործով հետաքրքրուած և մեծ համարում մը ունեցած էր անոր հանդէպ։

Դոմ Պետրօ հարցուց Պէլին թէ ինչ գործ ունէր հոն։ Պէլ ընդունարաններէն մին տուաւ անոր և բացատրեց մեքենային նպատակը։ Թագաւորը ընդունարանը մօտեցուց ականջին։ Մինչ այդ դատող յանձնախումբին անդամները ժողովուած էին իրենց շուրջ։ Պէլ վաղեց զնաց թելին միւս ծայրը, ու հոն շատ ցած ձայնով մը սկսաւ խօսիլ ձեռքի մեքենային։

«Աստուած իմ, երկաթը կը խօսի» բացադանչեց Դոմ Պետրօ։

Հեռախօսին օրը ծագած էր։ Դատաւորները ամէնն ալ մնացին հոն մինչեւ ժամը տասը, շարունակ փորձելով նորադիւտ հնարքը։

6 շաբաթներ հոն աննշմար մնացած այդ առաջին հեռախօսը վերցուցաւ իր մութ, անշուք անկիւնէն և

զետեղուեցաւ զատաւորներու մեծ տա-
ղաւարին մէջ, որպէսզի ամէն ոք կա-
րենայ տեսնել այդ մեծ հրաշալիքը:

ԷՏԻՍԸՆ ԵՒ ԻՐ Հեռագիրին յա-
ՉԱՅՆԱԳԻՐ Զորդեց է տ ի ս ը ն ի
ՄԵՔԵՆԱՆ ձայնագիր մեքենան
Ինքնին հրաշալիք
մ'ալ այդ, որուն միջոցաւ կարելի է
մարդկային բարբառը յաւէտ կենդանի
պահել և վերարտադրել զայն այնպէս
ինչպէս առաջին անգամ արտասանուած
է:

Թէ ինչպէս այդ անուս, խուլ ե-
րիտասարդը ինքնօգնութեամբ զարգա-
նալով կատարելագործեց հեռագիրը,
հնարեց ձայնագրական մեքենան, եղաւ
ելեկտրական լուսաւորութեան հայրը և
հաղարէ աւելի ուրիշ զիւտերով ճոխա-
ցուց մարդուն ժառանգութիւնը, ուրիշ

պատմութիւն մըն է, այնքան ընդարձակ
որքան հետաքրքրական, որ կ'արժէ կար-
գալ մեր առանձին հատորներով: (*)

Ժամանակի ընթաց-
քին ուշադիր զիտ-
նականներ նկատե-

ցին թէ ելեկտրա հաղնիական ալիքները
անհրաժեշտօրէն մետաղեայ թելի մը
կապուած չէին տեղէ տեղ փոխանցուե-
լու համար: Ընդհակառակն, լոյսի և
ձայնի անթափանց շատ մը բաներ տեղի
կուտային անոր շարժման առջեւ, այս-
պէս առանց թելի հեռագրութեան և
հեռախօսելու սքանչելի հնարաւորու-
թիւնը բանալով մարդոց առջեւ:

(*) Տես «Էսիսըն» իր կեանքը եւ գիւտե-
րը, Պասանիին Գրադարանը հասօրներ 16-17
հրատարակութիւն Սանակ-Մետրոպոլիտան
ֆան:

Իրլանտացի մօր և իտալացի հօր մը
զաւկին, Գիկլիէլմօ Մարքոնիի, կը պար-
տինք այն մեծ երախտիքը զոր պէտք է
ունենանք անթելի հնարիչին հանդէպ:

Մարքոնի հազիւ 21 տարեկան էր
երբ սկսաւ Իտալիա, Պոլոնիայի ար-
ւարձաններէն մէկուն մէջ, հօր ամարա-
նոցին պարտէզին, անթելով հաղորդա-
զըրութեան իր առաջին փորձերը:

Նախապէս հազիւ թէ մի քանի
կանգնաչափ հեռաւորութենէ մը կըը-
ցաւ առանց թելի հեռագրել: Քիչ յե-
տոյ մէկ սենեակէն միւսը և ապա փո-
զոցին մէկ կողմէն միւսը կըրցաւ իր
ընդունարաններն ու հաղորդիչները մի-
ջոցին մէջ առանց թելի ընթացող ե-
լեկտրամագնիսական հոսանքով մը կա-
պել իրարու:

Իր անթել մեքենաներուն մասերը
շատ կը նմանէին հեռագրական այլեւս
սովորական դարձած մեքենաներու մա-
սերուն, և իր գոյծածէր Մորսի կէտ
զլծ ալբուրենալան բանալին: Նոյնու-

թիւնը այս մասերը համադրելու և այս-
պէս ստացուած արդիւնքին մէջ կը
կայանար:

1896ին Մարքոնի Անգլիա երթա-
լով ստացաւ իր առաջին մենաշնորհը
անթել հեռագրական մեքենային: Անգ-
լիոյ թղթատարական իշխանութիւննե-
րը մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւե-
ցան երիտասարդ հնարիչին զիւտերուն
և ամէն դիւրութիւն ընծայեցին անոր:

Երկու տարի չանցած կարելի եղաւ
ծով և բացերը երթեւեկող նաւերէն
անթելով լուր առնել:

1903ին Ամերիկայի և Անգլիոյ մի-
ջեւ հաստատուեցաւ անթել հեռագրա-
կան կանոնաւոր սպասարկութիւն:

Այսօր մէկ երկու երկվայրկեանի
միջոցին կարելի է լուր մը հաղորդել
աշխարհիս ամէնէն հեռու վայրերը:

Յետոյ եկաւ անթել հեռախօսը,
նորութիւն մը, մեր օրերուն, որ մեր
ամէնուն ծանօթ հրաշալիք մըն է:

Այս գիտերուն շնորհիւ ստեղծուեցաւ բոլոր ազգերու միջեւ աւելի մտերմական յարաբերութեան կարելիութիւն մը, որուն անստեղծանելի կապերը երկրի բոլոր բնակիչները իրարու հաղորդակից ընելով կը մօտեցնեն այն օրը երբ չէ թէ միայն հրեշտակները այլ եւ մենք, մարդկային արարածներս ալ, մեր դարաւոր երկպարակութեանց վերջալոյսին, պիտի երգենք։—

«Խաղաղութիւն յերկրի...»

Գիտական մեծ գիտերուն ծագումն ու զարգացումը ուրուադծող սրտմուտիւններու մեր այս շարքը, իր նպատակին ծառայած պիտի ըլլայ եթէ հայ պատանին, անոնց ընթերցումով, աւելի մօտէն շահադրդոտի իր նախնիքներէն և ընկեր արարածներէն իր

հանգստեան և զարգացման նուիրումով բոլոր այս հարստութեանց արժէքով, և եթէ ինքն ալ, իր կարգին, փափաք մ'ունենայ փոխարինելու իր ընդունած բոլոր այս բարիքները, աշխատելով որ իր կեանքով աւելի ճոխանայ մարդկային այն հարստութիւնը զոր ինք պիտի փոխանցէ իր յաջորդներուն։

Վ. ԵՐՁ

Մ Ա Տ Ե Ն Ա Շ Ա Ր « Ա Ր Ա Ք Ս »

Աղեֆանդրիա, Արամ Սեփանեան յապգրասան
հրատարակութիւններէն «Մատենաւար Արամ» ի հա-
տոններուն համար կարելի է գիմել նաեւ մեր հասցէին:

25 Շարա Թեկեիֆ Գահիրէ

«Ազգային գրադարան»

NL0275371

« ՊԱՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

1. Էսմիսոս եւ Ապողոն
2. Աֆսիոնոն
3. Թեւաւոր Զին
4. Պահով
5. Պանսորա
6. Նդիա եւ ուրիշ Պասմուածներ
7. Միսա
8. Անետուած Կայծր
9. Սմայկ
10. Մարդիկ ինչո՞վ կ'ապրին
11. Օկիր
12. Թեսետու եւ Լաբիրինթոսի Վիշապը
13. Լինչի Արարատի վերելքը
14. Էվերեսթ ինչպէս կը փորձեն մագլցիլ
15. Հայաստան 2330 տարի առաջ
16. Էսիսըն — իր կեանքը եւ գիւտերը
17. " " "
18. Արեւունք դեպի հիւսիսային Բեւեռ
19. Պիգարո եւ Ինքայի գանձերը
20. Ուղեւորութիւններ Ափրիկէի մէջ
21. Հասան, ձննդուկ եւ Խուլ Խաչիկ
22. Վարդան Փիլիկ կամ Նրազի մը Գիրք
23. Վահագ
24. Սասան Ծոեր

.....

ՊԱՏԱՆԻԻՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ, չորրորդ տարբ. հաստ
36 - 48, մամլոյ տակ են եւ կը հրատարակուին չոր
րորդաւ: Փնտռել Գրականագետու եւ Յետիշխանու
Հասը ձեռքէ 1 Ե.Գ.

ԿԱՆՆԻԿ Բաժանորդագրութիւն 12 թիւը 10 Ե.Գ.
Արտատպման 12 թիւը 10 Գրանգ կամ 50 սկնք

Հաղկ՝

“SAHAG - MESROB,” PRESS
25, Sharia Tewfik, Cairo - Egypt.